

Ярослав СМОЛИН

Національний університет “Львівська політехніка”,
асистент кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти, к. ю. н.
yaroslav.v.smolyn@lpnu.ua
ORCID: 0009-0008-7848-841X

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ЗАБЕЗПЕЧУВАЛЬНОЇ УСТУПКИ ПРАВА ГРОШОВОЇ ВИМОГИ ЗА ДОГОВОРОМ ФАКТОРИНГУ

<http://doi.org/10.23939/law2024.43.227>

© Смолин Я., 2024

Стаття присвячена аналізу відносин сторін за договором факторингу та забезпеченню виконання зобов'язання клієнта перед фактором уступкою права грошової вимоги. В статті проаналізовано зобов'язання клієнта перед фактором з уступки права грошової вимоги за договором факторингу. На підставі дослідження конструкції договору факторингу визначається зміст основного зобов'язання клієнта перед фактором за умовами договору. Аналізується уступка права грошової вимоги в порядку виконання основного та акцесорного зобов'язань клієнта перед фактором. З'ясовуються їх співвідношення. Наводяться підходи науковців в обґрунтування забезпечення виконання зобов'язань за договором факторингу уступкою права грошової вимоги, її значення та доцільність застосування у факторингових відносинах. З'ясовуються особливості та характеристики уступки права грошової вимоги як різновиду забезпечення виконання зобов'язань клієнта перед фактором. Висувається теза про доцільність розмежування уступок прав грошових вимог, які здійснюються в порядку виконання основного та акцесорного зобов'язань. Обґрунтовується доцільність забезпечення виконання зобов'язань клієнта перед фактором реальним, індивідуально визначеним правом грошової вимоги, строк виконання якого настав, оскільки в такому випадку створюються гарантії захисту інтересів фактора у разі порушення клієнтом взятих на себе зобов'язань. Вивчається відповідність критеріїв формалізації законодавцем забезпечувальної уступки права грошової вимоги ознакам акцесорного зобов'язання. Досліджується характер зобов'язань, які виникають між фактором та клієнтом під час проведення забезпечувальної уступки права грошової вимоги та її реалізації фактором. На підставі цього наводяться висновки щодо правової природи відносин, які виникають між фактором і клієнтом під час реалізації забезпечувальної уступки права грошової вимоги, яким притаманний посередницький характер, недосконалості забезпечувального механізму виконання зобов'язань за договором уступкою права грошової вимоги.

Ключові слова: факторинг, уступка права грошової вимоги, цесія, забезпечення, акцесорні зобов'язання.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки зумовлює активний пошук суб'єктами господарювання ефективних джерел фінансування та поповнення обігових коштів. У зв'язку з

наведеним, зростає потреба у запровадженні ефективних засобів фінансування підприємницької діяльності, а відтак – забезпеченні їх належної правової регламентації, яка б відповідала потребам комерційної практики. До таких засобів фінансування, які активно використовуються у підприємницькій діяльності, належить факторинг. Застосування факторингу як нового розрахунково-платіжного інструменту фінансування підприємницької діяльності передбачає підвищення оборотоздатності обігового капіталу, покриття касових розривів [1; 2]. Більша ефективність факторингу, порівняно з іншими засобами фінансування, зумовила активне поширення останнього на ринку фінансових послуг, а відтак – збільшення обсягу факторингових послуг у підприємницькій діяльності. Факторинг є другою за обсягом фінансовою послугою на ринку небанківських фінансових послуг України [3].

В цих умовах питання правового регулювання факторингових операцій, як приватно-правового інституту договірної права, набуває особливої актуальності. З метою пошуку оптимальних шляхів правового регулювання факторингу, як різновиду фінансової послуги, законодавцем вживаються заходи з вдосконалення умов та порядку надання факторингових послуг, дозвільної системи у сфері надання фінансових послуг тощо. Прикладом цього є прийняття Закону України “Про фінансові послуги та фінансові компанії” [4]. Судова практика у сфері факторингу перебуває у пошуку напрямів розв’язання проблематики правової природи договору факторингу, критеріїв розмежування факторингу з іншими договірними конструкціями. Отже, вітчизняна правова система перебуває в процесі встановлення оптимального механізму правового регулювання факторингових операцій. Зазначені особливості розвитку правотворчої та судової практик зумовлюють поглиблення наукових розробок у сфері факторингу. Зростає число публікацій та наукових праць, присвячених договору факторингу, аналізу судової практики та підходів до наукового обґрунтування правової природи договору факторингу. Наведена сфера наукових досліджень набуває дедалі більшої актуальності.

Аналіз дослідження проблеми. Дослідженню приватно-правового регулювання факторингових операцій присвячені праці низки як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, серед яких І. А. Безклубий, С. М. Бервено, В. В. Луць, А. В. Токунова, Н. В. Тараба, Н. М. Внукова, А. С. Комаров, А. Ерділевський, А. А. Приходько, Я. О. Чапічадзе, Є. В. Склеповий, М. Е. Бурова, Ф. Феррарі, Ф. Селінджер, Г. Фосатті та інші.

Своєю чергою сьогодні немає цілісних досліджень, присвячених забезпечувальній уступці права грошової вимоги, що має місце під час здійснення факторингових операцій. Питання забезпечення виконання зобов’язань за договором факторингу уступкою права грошової вимоги комплексно не досліджувалися у науковій літературі. З огляду на це та враховуючи актуальність факторингу у підприємницькій практиці, дослідження акцесорних зобов’язань з уступки права грошової вимоги у факторингових відносинах набуває особливої актуальності.

Метою цієї статті є аналіз відносин, які виникають під час здійснення забезпечувальної уступки права грошової вимоги у структурі факторингових відносин, дослідження характеру юридичних зв’язків між сторонами при уступці права грошової вимоги в порядку забезпечення виконання клієнтом взятих на себе зобов’язань за договором факторингу, порівняння уступок прав грошових вимог, що здійснюються під час виконання основного та акцесорного зобов’язань, з’ясування природи забезпечувальної уступки права грошової вимоги.

Виклад основного матеріалу. Факторинг є порівняно новим інститутом договірних зобов’язань, врегульований вітчизняним законодавцем. З прийняттям Цивільного кодексу України (Закон України від 16 січня 2003 року за № 435-IV) та Господарського кодексу (Закон України від 16 січня 2003 року за № 436-IV) [5; 6], факторинг вперше виділений в окремий різновид договірних зобов’язань в системі договірних відносин та цілісно врегульований актами цивільного законодавства.

Отже, законодавець закріпив конструкцію договору факторингу, завдяки якій факторингові відносини набули відповідної правової формалізації у положеннях чинного законодавства.

Відповідно до ч. 1 ст. 1077 Цивільного кодексу України та ст. 350 Господарського кодексу України за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [5; 6]. Частина 1 ст. 1077 ЦК України також передбачає, що клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором [5]. Згідно з ч. 2 ст. 1077 ЦК України, зобов'язання фактора за договором факторингу може також передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних із грошовою вимогою, право якої він відступає [5].

В науковій літературі трапляються різні погляди стосовно правової природи договору факторингу. За словами В. В. Луця, договір факторингу – це складна конструкція, що може містити елементи позики, кредиту, депозиту, оплатного надання фінансових послуг тощо [7, с. 324]. За словами Я. О. Чапичадзе, договору факторингу притаманні ознаки договорів кредитування, страхування, застави. Автор також доходить висновку про те, що факторинг є різновидом торгово-комісійної операції, фінансування та цесії [8, с. 7]. Не вдаючись у деталі наукової дискусії з приводу правової природи договору факторингу, беззаперечним є той факт, що конструкція договору факторингу містить в своїй основі складну структуру, оскільки поєднує у собі декілька правочинів, що мають місце під час проведення факторингових операцій.

В практиці розрізняють факторинг старої лінії (old style factoring), який передбачає повне обслуговування клієнта, надання послуг з фінансування клієнта, пред'явлення до сплати грошових вимог, захист від неплатежів, надання гарантій його отримання, ведення бухгалтерського обліку. Цей різновид факторингових операцій притаманний американській моделі факторингових відносин. Своєю чергою поширення факторингу на Європейський континент зумовило появу неповного факторингу, що передбачає надання фактором постачальникові певних послуг з наведених, з обов'язковим фінансування постачальника [9, с. 40]. З огляду на це, конструкція договору факторингу побудована вітчизняним законодавцем за європейською моделлю. Водночас у правотворчу практику втілений методологічний підхід до визначення факторингу, як “фінансування під уступку права грошової вимоги”. Така концепція договору факторингу є вузькоспеціалізованою та передбачає надання фактором клієнту в обов'язковому порядку послуги з фінансування. Водночас зворотнім зобов'язальні відносини клієнта перед фактором передбачають уступку права грошової вимоги. Зі змісту положень ч.1 ст. 1077 ЦК України та ст. 350 ГК України [5; 6] випливає, що уступка права грошової вимоги клієнтом фактору обов'язковому порядку спостерігається під час здійснення факторингових операцій.

Наведене також впливає із положень Конвенції УНІДРУА “Про міжнародний факторинг” 1988 р., за яким фактор надає постачальнику, принаймні дві з послуг, які визначені цією Конвенцією, в обмін на набуття прав грошових вимог від постачальника. Аналізуючи юридичний склад конструкції договору міжнародного факторингу, Н. В. Тараба зазначає, що цивільно-правові властивості цього договору передбачають наявність уступки права грошової вимоги та, хоча б двох функцій фактора, визначених конвенцією як обов'язкові [11, с. 127]. Своєю чергою, на думку Н. В. Тараби, “надання фактором послуг постачальникові здійснюється на безповоротній основі. Останні не підлягають безпосередньому поверненню факторові. В обмін на надані послуги постачальник зобов'язаний передати факторові інші блага майнового характеру, а саме – права грошових вимог. Останні компенсують вартість наданих фактором послуг. З іншого боку, передача прав грошових вимог за договором факторингу передбачає відсутність заборгованості постачальника перед фактором” [11, с. 128].

Основна маса положень глави 73 ЦК України та Конвенції УНІДРУА “Про міжнародний факторинг” 1988 р. присвячена саме уступці права грошової вимоги. Уступка права грошової вимоги

може бути реальною (клієнт передає факторові відповідне право), чи консенсуальною (клієнт зобов'язується уступити факторові право грошової вимоги в подальшому). В обмін на фінансування та надання супутніх послуг фактором клієнт уступає останньому права грошових вимог до боржника. Наведене дає достатні підстави вважати, що обов'язковим кваліфікувальним елементом конструкції договору факторингу як міжнародного, так і внутрінаціонального є уступка права грошової вимоги постачальником (клієнтом) факторові.

Зі змісту ч. 1 ст. 1077 ЦК України випливає, що фактор передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб) [5]. Аналізуючи зміст зобов'язання фактора з фінансування, Велика палата Верховного Суду у п. 6.18 Постанови від 08.11.2023 р., яка прийнята у судовій справі за № 206/4841/20, зазначила, що за договором факторингу фактором має надаватися фінансова послуга, яка полягає в наданні коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту (пункт б частини першої статті 4 Закону № 2664-III), тобто грошові кошти мають передаватися клієнтові у розпорядження, і клієнт має сплатити фактору за відповідну послугу з фінансування (надання позики або кредиту) [12]. Отже, зазначене дає достатні підстави вважати, що конструкція договору факторингу, яка визначена ч. 1 ст. 1077 ЦК України, побудована за моделлю грошово-кредитного зобов'язання, що передбачає здійснення фактором фінансування клієнта у формі надання позики чи кредиту.

У п. 63 Постанови Великої палати Верховного Суду від 11.09. 2018 р., яка прийнята у справі за № 909/968/16 та у п. 6.20 Постанови Великої палати Верховного Суду від 08.11.2023 р., яка прийнята у судовій справі за № 206/4841/20, передбачено, що сама грошова вимога, передана клієнтом фактору, не може розглядатись як плата за надану останнім фінансову послугу [12; 13]. Отже, саме право грошової вимоги, яке уступлено клієнтом факторові, спрямоване на покриття коштів, що передані фактором клієнту у розпорядження фактором. Наведене засвідчує, що самі кошти надаються фактором клієнту на безповоротній основі.

Своєю чергою абз. 2 ч. 1 ст. 1077 ЦК України передбачає, що клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором [5]. Отже, законодавець передбачає поряд з уступкою права грошової вимоги за договором факторингу в порядку виконання основного зобов'язання клієнта перед фактором також уступку, що має забезпечувальний характер. Остання покликана забезпечити зобов'язання клієнта перед фактором за договором факторингу. За словами Р. Ю. Ханік-Посполітак, зазначене положення не протирічить загальній концепції способів забезпечення виконання зобов'язань, оскільки новий ЦК України не містить вичерпного переліку способів забезпечення виконання зобов'язань [14, с. 11]. І. Й. Пучковська зазначає, що серед "інших" видів забезпечення можуть застосовуватися також забезпечувальна цесія, факторинг [15, с. 29].

Аналізуючи практичність застосування забезпечувальної уступки у факторингових відносинах, К. В. Коломієць зазначає, що саме наявність норми, закріпленої у абз. 2 ч. 1 ст. 1077 ЦК України, викликає величезну кількість спорів про необхідність використання факторингу, оскільки в практичній сфері давно і активно використовується договір застави. Крім того, ця правова норма ставить під сумнів існування основної функції факторингу – фінансування, оскільки факторинг – це саме фінансування, а не вид забезпечення виконання зобов'язання. Такі міркування дають змогу вести мову про необхідність виключення зазначеної норми (абз. 2 ч. 1 ст. 1077), яка тлумачить факторинг як вид забезпечення виконання зобов'язань [16, ст. 178]. З таким твердженням важко не погодитись. Зміст конструкції договору факторингу та забезпечувальної уступки права грошової вимоги мають різну цільову спрямованість. Своєю чергою факторинг можна віднести до забезпечувальних видів забезпечення виконання зобов'язань, лише з певною долею умовності, оскільки не кожен факторингову операцію (беручи їх варіативність, яка трапляється у комерційній практиці), можна віднести до забезпечувальних правочинів. Забезпечувальний характер факторингу, як різновиду зобов'язань, притаманний гарантійному факторингу. Однак положеннями чинного

законодавства України такий різновид факторингу не передбачений та не врегульований. Таким чином, з впевненістю можна констатувати, що про факторинг як різновид забезпечення виконання зобов'язань можна вести мову лише, як про певний зріз факторингових відносин, що загалом не описує усю різноманітність факторингових відносин як різновиду приватно-правових зобов'язань.

Відповідно до ч. 2 ст. 546 ЦК України, договором, або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання [5]. Беззаперечним є той факт, що забезпечувальна уступка права грошової, передбачена ст. 1077 ЦК України, має інституційний характер, оскільки спрямована лише на належне виконання стороною взятих на себе зобов'язань за договором факторингу. Наведене впливає з розміщення положень про забезпечувальну уступку у структурі нормативного тексту Цивільного кодексу України, його належності до глави 73 цього кодексу та закріпленні саме у ст. 1077 ЦК України, що врегульовують конструкцію договору факторингу.

В науковій літературі висловлюється точка зору про те, що забезпечувальна уступка права грошової вимоги спрямована на забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором з повернення суми коштів, яка передана фактором у розпорядження клієнта [17, с. 98]. Таким чином, завдяки уступці права грошової вимоги в порядку забезпечення створюватимуться гарантії захисту інтересів фактора з повернення клієнтом факторові суми коштів, яка передана фактором у порядку фінансування (шляхом надання коштів у позику, чи кредит). Однак з такою точкою зору важко погодитись. Слідуючи зазначеному підходу, договором факторингу зводиться до різновиду грошово-кредитного зобов'язання, який забезпечений уступкою права грошової вимоги. В такому разі втрачатиметься зміст виокремлювати окремий різновид поіменованих зобов'язальних відносин, присвячених договору факторингу. Основана маса відповідних норм права зводиться до врегулювання уступки права грошової вимоги, яка здійснюватиметься в порядку забезпечення виконання грошових зобов'язань з повернення суми коштів, переданої в порядку фінансування, проведення оплати за надані послуги. Водночас конструкція договору факторингу втрачатиме свій зміст, як різновид поіменованих договірних зобов'язань. Наведений підхід не відповідає реаліям правового регулювання у сфері факторингу на національному рівні.

Своєю чергою, зміст правотворчої та правозастосовчої практик спрямований на те, щоб виокремити факторингові відносини в окремий різновид зобов'язальних правовідносин, при якому фінансування не зводиться до надання фактором клієнту позики, чи кредиту. Зі змісту конструкції договору факторингу, закріпленої законодавством України, впливає, що призначенням факторингу є забезпечення фінансування фактором клієнта в покриття дебіторської заборгованості, яка виникає у його підприємницькій практиці (та містить як наявні права грошових вимог, так і ті з них, що виникнуть в майбутньому), а також можливості надання супутніх фінансових послуг, з цим пов'язаних. Фінансування фактором клієнта, хоча і здійснюється за плату, проте на безповоротній основі. Саме в цьому вбачається юридична сутність конструкції договору факторингу, закріпленої національним законодавцем. Жодне із положень глави 73 ЦК України, чи ст. 350 ГК України не передбачають обов'язку клієнта з повернення суми коштів клієнтом факторові, яка передана за договором факторингу в порядку фінансування. Своєю чергою, можливість існування забезпечувальної уступки права грошової вимоги не змінює зобов'язальних відносин між сторонами, які закріплені конструкцією договору факторингу, при якому змістом основного зобов'язання клієнта перед фактором за договором факторингу є, власне, уступка права грошової вимоги. З огляду на це, уступка права грошової вимоги в порядку виконання клієнтом основного зобов'язання за договором факторингу здійснюється в обов'язковому порядку. Жодної альтернативи цьому не передбачено ні положеннями абз. 1 ч. 1 ст. 1077 ЦК України, ні ч. 1 ст. 350 ГК України.

Зі змісту абз. 1 ч. 1 ст. 1077 ЦК України впливає, що уступка права грошової вимоги компенсує повернення факторові суми коштів, даної ним у розпорядження клієнта у порядку фінансування. Зазначене підтверджується вищевикладеними позиціями Великої палати Верховного Суду. Таким чином, враховуючи ці підходи судової практики до визнання факторингу та трактування сутності послуги з фінансування фактором клієнта, забезпечувальна уступка права грошової вимоги

спрямована на гарантування покриття зобов'язання клієнта з оплати послуг фактора з фінансування. Сплата клієнтом факторові плати за послуги з фінансування належить до основних зобов'язань клієнта перед фактором. Водночас такого зобов'язання у клієнта немає під час здійснення купівлі фактором у клієнта права грошової вимоги (ч. 1 ст. 1084 ЦК України).

Однак відкритим залишається питання про можливість забезпечення виконання зобов'язання клієнта за договором факторингу основного зобов'язання з уступки права грошової вимоги і іншою, забезпечувальною уступкою права грошової вимоги. Теоретично, така можливість існує, оскільки клієнт відповідає перед фактором за дійсність грошової вимоги, право якої відступається, якщо інше не встановлено договором факторингу (ч. 1 ст. 1081 ЦК України). Таким чином, з метою стимулювання фактором кредитора до передачі йому реального права грошової вимоги, а також схилення клієнта до належного виконання зобов'язання перед боржником для уникнення випадків виникнення дефектних прав грошової вимоги у подальшому можливим є передача права грошової вимоги клієнтом фактору з метою забезпечення виконання основного зобов'язання.

Під способами забезпечення виконання зобов'язань у науковій літературі розуміють сукупність заходів забезпечувального характеру, за допомогою яких сторони цивільно-правових відносин впливають одна на одну з метою належного виконання боржником передбаченого договором обов'язку під загрозою вчинення певних дій, які зумовлять настання негативних наслідків, та створення для кредитора додаткових гарантій виконання зобов'язання [18, с. 229]. Таким чином, завдяки забезпеченню виконання зобов'язань мінімізуються ризики кредитора, захищаються його інтереси у зобов'язальних відносинах. Серед особливостей забезпечувальних зобов'язань науковці виділяють такі: останні надають кредитору додаткові можливості отримати належне йому за зобов'язанням; акцесорний характер таких зобов'язань (останні слідуєть основному, недійсність забезпечувального зобов'язання тягне за собою недійсність основного, вплив строків давності до основного зобов'язання тягне за собою також і вплив строків давності до забезпечувального); такі зобов'язання передбачають настання певних майнових наслідків у випадку неспроможності боржника [14, с. 9; 18, с. 26]. Підсумовуючи наведене, забезпечувальна уступка права грошової вимоги має слідувати за основним зобов'язанням клієнта перед фактором. Порушення основного зобов'язання клієнта перед фактором зумовлюватиме настання негативних майнових наслідків для боржника (клієнта).

Зі змісту положень ст. 1077 ЦК випливає, що хоча метою законодавця і виступає надати такій уступці додатковий (акцесорний) характер, однак забезпечувальна уступка права грошової вимоги є частиною зобов'язань клієнта перед фактором за договором факторингу, а відтак – правовою основою виникнення такого забезпечувального зобов'язання є саме договір факторингу. Забезпечувальну уступку права грошової вимоги за договором факторингу треба відносити до різновиду речово-правових видів забезпечення виконання зобов'язань, оскільки остання спричинює набуття фактором майна у формі права вимоги зобов'язального характеру до боржника – клієнта. Специфікою юридичної конструкції забезпечувальної уступки права грошової вимоги за договором факторингу, також є те, що фактор в порядку такого забезпечення набуває майно, а саме – право грошової вимоги у кредитора з метою можливої її примусової реалізації у разі порушення клієнтом основного зобов'язання та пред'явлення до сплати. Забезпечувальна уступка права грошової вимоги за договором факторингу не належить до способів забезпечення виконання зобов'язань, які передбачають покладення на особу, зобов'язання якої забезпечується відповідною уступкою, мір юридичної відповідальності.

Своєю чергою, відкритим залишається питання про співвідношення основного зобов'язання клієнта перед фактором із забезпечувальним. Чинним законодавством не визначено додаткових критеріїв розмежування уступки права грошової вимоги в порядку забезпечення від уступки права грошової вимоги в порядку виконання основного зобов'язання. Природа зазначених уступок в порядку виконання основного та акцесорного зобов'язань свідчать, що такі не повинні співвідноситись між собою. В іншому разі, це призведе до незастосовуваності таких уступок та порушення

механізму правового регулювання у цій сфері правовідносин. Таким чином, у договорі факторингу відповідні прав грошових вимог повинні бути достатньо ідентифікованими для відмежування права грошової вимоги, яке уступається клієнтом факторові в порядку виконання основного зобов'язання, від забезпечувальної уступки права грошової вимоги. Завдяки ідентифікації таких прав грошових вимог у положеннях договору можна з впевненістю констатувати факт досягнення домовленостей між сторонами за договором факторингу щодо предмета як договору факторингу, так і предмета, який уступається факторові в порядку забезпечення. Такі особливості можуть бути досягнутими шляхом як зазначення конкретних правових підстав виникнення прав грошових вимог (договорів), що уступаються, так і конкретних контрагентів, права грошових вимог до яких уступаються клієнтом факторові, чи інших відмінних ознак прав грошових вимог, які уступаються за договором факторингу залежно від призначення самої уступки права грошової вимоги та/або будь-яким іншим способом.

Неврегульованим у чинному законодавстві залишається питання щодо можливості уступки майбутнього права грошової вимоги в порядку забезпечення. Частина 1 ст. 1078 ЦК України передбачає, що предметом договору факторингу може бути право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявна вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога) [5]. Однак зі змісту зазначеного вище положення випливає, що його регулятивна дія спрямована на врегулювання прав грошових вимог, які можуть уступатись фактору в порядку виконання клієнтом основного зобов'язання перед фактором. На перший погляд, можливість застосування до забезпечувальної уступки положень ст. 1078 ЦК України, за аналогією, не виключена. Своєю чергою реалізація забезпечення виконання зобов'язань клієнта перед фактором уступкою права грошової вимоги, що виникне в майбутньому, матиме наслідком забезпечення виконання основного зобов'язання правом вимоги, якого, фактично, не існує на момент укладення відповідного забезпечувального правочину за договором факторингу та/або в момент здійснення такої уступки. Своєю чергою, способи забезпечення зобов'язань передбачають гарантований захист кредитора, що досягається за рахунок забезпечувального джерела – певного майна або обов'язку третьої особи перед кредитором [15, с. 1]. Своєю чергою, право грошової вимоги, яке виникне в майбутньому, створює гіпотетичну, а не реальну можливість захисту інтересів кредитора (фактора). З огляду на це вважаю, що гарантії захисту інтересів фактора при забезпечувальній уступці права грошової вимоги можуть створюватись у разі уступки дійсного, індивідуально визначеного права грошової вимоги, строк виконання якого настав. Саме уступка такого права грошової вимоги по-справжньому стимулюватиме боржника у виконанні взятого на себе зобов'язання перед фактором.

Уступка права грошової вимоги (цесія) передбачає собою договірну передачу зобов'язальних вимог первинного кредитора (цедента) новому кредитору (цесіонарію) [19, с. 11]. Уступку права грошової вимоги (цесію) розглядають як юридичний механізм, що слугує досягненню юридичного наслідку у вигляді переходу права вимоги (заміни кредитора у зобов'язанні), в рамках здійснення цесії [20, с. 206]. Вихідними умовами здійснення переходу є наявність в особи суб'єктивного цивільного права вимоги. Отже, право вимоги, що входить до змісту одного відносного цивільного правовідношення, включається в інше наявне або новосформоване правовідношення як об'єкта, який підлягає передачі при цьому не виходить зі змісту першого [20, с. 206]. Підсумовуючи наведене, уступка права грошової вимоги передбачає набуття новим кредитором суб'єктивного права грошової вимоги попереднього кредитора до боржника у зобов'язанні, права грошової вимоги за яким уступається. За твердженнями Я. В. Погребняка, цесія являє собою загальну модельну юридичну схему переходу суб'єктивного цивільного права вимоги, концептуальну модель його трансферу [20, с. 206]. Завдяки зазначеному техніко-юридичному механізму забезпечується відчуження суб'єктивного права грошової вимоги належній попередньому кредитору у зобов'язанні, юридичною формою зовнішнього вираження яких можуть виступати договори дарування, міни, купівлі-продажу. Додатковим підтвердженням цього виступає положення ч. 3 ст. 656 ЦК України, відповідно до якого до договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються положення про відступлення права вимоги, якщо інше не встановлено договором або законом [5].

У випадку уступки права грошової вимоги в порядку забезпечення, така уступка повинна відповідати вимогам, передбаченим чинним законодавством України до забезпечувального правочину, поскільки основне її призначення – забезпечення належного виконання стороною взятого на себе основного зобов'язання. Під час реалізації забезпечення кредитор отримує виконання порушеного боржником зобов'язання або від третьої особи (поручителя, гаранта), або завдяки зверненню стягнення на заставлене чи притримуване майно [15, с. 26]. Сутністю способів захисту, що мають забезпечувальне джерело, є їх акцесорність, яка встановлена на випадок можливого порушення договору. Саме тому забезпечення не можуть існувати самостійно, без основного зобов'язання. Такі зобов'язання поділяють долю останнього, зокрема, у разі недійсності та припинення забезпеченого зобов'язання таке зобов'язання не може бути порушене у майбутньому [15, с. 28]. Отже, у разі порушення клієнтом взятого на себе за договором основного зобов'язання, кредитор – фактор вправі отримати виконання завдяки зверненню до реалізації уступленого йому забезпечувального права грошової вимоги. Відповідно фактор вправі реалізувати уступлене йому право грошової вимоги у порядку забезпечення, у разі порушення основного зобов'язання клієнтом перед фактором. При цьому, у разі припинення основного зобов'язання клієнта перед фактором, зокрема, у разі його виконання клієнтом перед фактором повним обсягом, забезпечувальне зобов'язання також мало б припинитися. Саме це повинно виступати основним призначенням забезпечувальної уступки права грошової вимоги як різновиду способу забезпечення виконання зобов'язання.

Законодавець врегульовує порядок реалізації уступленого факторові клієнтом права грошової вимоги в порядку забезпечення. Частина 2 ст. 1084 ЦК України передбачає, що якщо відступлення права грошової вимоги факторові здійснюється з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором, фактор зобов'язаний надати клієнтові звіт і передати суму, що перевищує суму боргу клієнта, який забезпечений відступленням права грошової вимоги, якщо інше не встановлено договором факторингу. Водночас, якщо сума, одержана фактором від боржника, виявилася меншою від суми боргу клієнта перед фактором, який забезпечений відступленням права вимоги, клієнт зобов'язаний сплатити факторові залишок боргу [5]. За твердженням О. О. Кота, подальша доля майна, яке передане в порядку забезпечення, аналогічна майну, яке передається в заставу – фактор отримує задоволення за рахунок одержаного за такою вимогою [19, с. 767]. Однак таке твердження матиме право на існування у разі реалізації забезпечувального зобов'язання (як наслідок порушення клієнтом основного зобов'язання перед фактором).

Відповідно до ч. 1. ст. 593 ЦК України та ст. 28 Закону України “Про заставу”, право застави припиняється у разі припинення зобов'язання, забезпеченого заставою [5; 22]. Правовий режим забезпечувальної уступки права грошової вимоги є дещо іншим. Законодавець не визначає припинення такого забезпечення виконанням клієнтом основного зобов'язання перед фактором, ні можливості повернення сторін у зобов'язальному правовідношенні у попередній стан у разі виконання клієнтом такого забезпеченого зобов'язання факторові належно та повним обсягом. Зі змісту положень ч. 2 ст. 1084 ЦК України випливає, що реалізація фактором забезпечувального права грошової вимоги здійснюється безвідносно до виконання основного зобов'язання клієнта перед фактором. Законодавець не пов'язує можливість такої реалізації з порушенням клієнтом основного (забезпеченого) зобов'язання перед фактором. При цьому, у разі, якщо суми боргу перед клієнтом немає, то останньому передається уся сума коштів, яка отримана від боржника. Таким чином, реалізація уступленого права грошової вимоги у наведеному випадку передбачає передачу фактором клієнту коштів, отриманих від реалізації уступленого права грошової вимоги в порядку забезпечення, у будь-якому випадку, незалежно від наявності підстав для звернення стягнення на право вимоги, яке передане в порядку забезпечення.

Своєю чергою реалізація посередницьких послуг без фінансування – операції інкасового факторингу, де фактор контролює погашення заборгованості клієнта, інкасує виручку на користь клієнта (постачальника), приймає на себе ризик непогашення заборгованості клієнта, однак не виконує функції фінансування постачальника (клієнта) [9, с. 68]. Отже, наведене дає достатні підстави

вважати, що за своїм змістом такі відносини є близькими з інкасацією дебіторської заборгованості фактором на користь клієнта, а відтак – виконанням фактором функції пред'явлення до сплати грошових вимог, визначеної у положеннях ст. 1 Конвенції УНІДРУА “Про міжнародний факторинг” 1988 року. З огляду на це, реалізація фактором уступленого у порядку забезпечення права грошової вимоги на користь клієнта є різновидом посередницької послуги з пред'явлення до сплати грошових вимог.

Підсумовуючи наведене, правовий режим забезпечувальної уступки права грошової вимоги, яка проводиться за договором факторингу, близька своїм змістом з іспанською моделлю факторингу. Судова практика Іспанії виходить з того, що фактор за договором факторингу повинен в обов'язковому порядку виконувати на користь клієнта одну з адміністративних функцій, серед яких – пред'явлення до сплати грошових вимог чи ведення бухгалтерського обліку клієнта. Інші функції фактора за умовами договору мають факультативне значення. Водночас уступка права грошової вимоги має суто технічний характер, який дає змогу фактору пред'явити відповідну вимогу до боржника клієнта. Завдяки уступці створюється своєрідна юридична фікція, яка дозволяє факторові надати відповідну послугу клієнту, оскільки справжнім набувачем суми коштів реалізованих фактором від боржника виступає клієнт [23]. Таким чином, поєднання в одній конструкції договору уступки права грошової вимоги та реалізація фактором права грошової вимоги на користь клієнта з подальшою передачею суми виручених коштів становить окрему правову проблему, оскільки поєднує у собі набуття права грошової вимоги з одночасним наданням стосовно таких прав посередницьких послуг та є предметом окремих наукових досліджень у цій сфері.

Висновки. Конструкція забезпечувальної уступки права грошової вимоги за договором факторингу не наділена законодавцем достатніми ознаками, притаманними для акцесорного зобов'язання, які б з впевненістю давали можливість віднести її винятково до способу забезпечення виконання зобов'язання. Реалізація такої уступки права грошової вимоги здійснюється безвідносно до порушення клієнтом взятих на себе за умовами договору факторингу основного (забезпеченого) зобов'язання перед фактором. Таким чином, забезпечувальна уступка права грошової вимоги не є належно пристосованою для виконання акцесорної функції у факторингових відносинах, а відтак, повноцінною.

Своєю чергою, правовий режим забезпечувальної уступки права грошової вимоги, який встановлений законодавцем у положеннях Цивільного кодексу України, закріплює можливість надання фактором посередницьких послуг клієнтові з пред'явлення боржникові до сплати грошових коштів та перерахування отриманої від боржника суми коштів клієнтові. Водночас фактор не є кінцевим набувачем грошових коштів, реалізованих від уступленого права грошової вимоги. Такі зобов'язання фактора за договором є близькими за своїм правовим змістом з інкасовим факторингом, оскільки передбачають надання посередницьких послуг фактором клієнту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Склеповий Є. В. (2005). Ринок факторингових послуг в Україні. *Фінанси України*. № 9. С. 109–115.
2. Ступницький О. І. (2009). Виклик фінансової кризи: факторинг як панацея?. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 86. Ч. 1. С. 212–220.
3. Концепція реформування регулювання факторингу в Україні. Національний Банк України: офіційний веб-сайт. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1%84%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B3_2023.pdf
4. Про фінансові послуги та фінансові компанії (14.12.2021): Закон України № 1953-IX . База даних “Законодавство України”. Дата оновлення: 20.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text>
5. Цивільний кодекс України (16.01.2003): Закон України № 435-IV. База даних “Законодавство України”. Дата оновлення: 28.06.2024. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

6. Господарський кодекс України (16.01.2003) : Закон України № 436- IV. База даних “Законодавство України”. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
7. Луць В. В. (2008). Контракти в підприємницькій діяльності. К.: Юрінком Інтер. 576 с.
8. Чапічадзе Я. О. (2000). Договір факторингу: Дис... канд. юрид. Наук: 12.00.03. Харків. 191 с.
9. Tatge David B., Tatge Jeremy B., Flaxman David (2009). American Factoring Law. Bureau of National Affairs. 856 p.
10. Про міжнародний факторинг: Конвенція УНІДРУА. Міжнародний документ від 28.05.1988. База даних “Законодавство України”. Дата оновлення: 11.01.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210
11. Тараба Н. В. (2007). Зовнішньоекономічні угоди з комерційним фінансуванням: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ. 223 с.
12. Постанова Великої палати Верховного Суду (08.11.2023) у судовій справі за № 206/4841/20.Єдиний державний реєстр судових рішень.URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598838>
13. Постанова Великої палати Верховного Суду (11.09.2018) у судовій справі за № 909/968/16.Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76860058>
14. Ханік-Посполітак Р. Ю. (2002). Забезпечення виконання зобов’язань: чинний та новий Цивільні кодекси України. Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2002. Т. 20. С. 9–12.
15. Пучковська І. Й. (2018). Теоретичні проблеми забезпечення зобов’язань: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. 12.00.03. Харків. 42 с.
16. Коломієць К. В. (2020). Договір факторингу як підстава зміни кредитора у зобов’язанні: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ. 236 с.
17. Верес І. Я. (2012). Зміст договору факторингу. Юридичний журнал. № 3. С. 98–101.
18. Цивільне право України (2014): підручник: в 2 томах. Т. 1 / за редакцією Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів: Новий Світ-2000. 444 с.
19. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України (2006): у 2 т. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. Т. II. 2-е вид., перероб. і доп. К.: Юрінком Інтер. 1088 с.
20. Погребняк Я. В. (2020). Перехід права вимоги кредитора в зобов’язанні в порядку цесії. Часопис Київського університету права: Проблеми цивільного, господарського, трудового права та права соціального забезпечення. С. 206–209.
21. Про заставу: Закон України від 02.10.1992 р. за № 2654-ХІІ. База даних “Законодавство України”. Дата оновлення: 20.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text>
22. Osma A. (2010). “Spain is different” Or is not? A comparative review of the Legal Regulation on Factoring in Spain and in the 1988 UNIDROIT Convention of International Factoring International Trade Law Journal. Vol. 18. No. 2. P. 3–22.

REFERENCES

1. Sklepovyy, Ye. V. (2005). *Rynok faktorynhovykh posluh v Ukrayini* [Market of factoring services in Ukraine]. *Finansy Ukrayiny*. No. 9. P. 109–115. [In Ukrainian].
2. Stupnyts’kyu O. I. (2009). *Vyklyk finansovoyi kryzy: faktorynh yak panatseya?* [The challenge of the financial crisis: factoring as a panacea?]. *Aktual’ni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Vyp. 86. Ch. 1. K.: Vydavnytstvo KNU im. T. Shevchenka. P. 212–220. [In Ukrainian].
3. *Kontseptsiya reformuvannya rehulyuvannya faktorynhu v Ukrayini* [The concept of reforming factoring regulation in Ukraine]. *Natsional’nyy bank Ukrayiny: ofitsiynyy veb-sayt*. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F_%D1 [In Ukrainian].
4. *Pro finansovi posluhy ta finansovi kompaniyi* (14.12.2021): *Zakon Ukrayiny No. 1953-IX* [About financial services and financial companies]. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrayiny”*. *Data onovlennya*: 20.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20#Text> [In Ukrainian].
5. *Tsyvil’nyy kodeks Ukrayiny* (16.01.2003) [Civil code of Ukraine]: *Zakon Ukrayiny No. 435-IV*. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrayiny”*. *Data onovlennya*: 28.06.2024. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>. [In Ukrainian].
6. *Hospodars’kyu kodeks Ukrayiny* (16.01.2003) [Commercial code of Ukraine]: *Zakon Ukrayiny No 436-IV*. *Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrayiny”*. *Data onovlennya*: 08.03.2024. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15> [In Ukrainian].

7. Luts', V. V. (2008). *Kontrakty v pidpryyemnyts'kiy diyal'nosti* [Contracts in business activity]. K.: Yurinkom Inter. 576 p. [In Ukrainian].
8. Chapichadze, Ya. O. (2000). *Dohovir faktorynhu* [Factoring agreement]: Candidate's thesis. Kharkiv. 191 p. [In Ukrainian].
9. Tatge, David B., Tatge, Jeremy B., Flaxman David. (2009). *American Factoring Law*. Bureau of National Affairs. 856 p. [In English].
10. *Pro mizhnarodnyy faktorynh* [On international factoring]: Konventsiya UNIDRUA. Mizhnarodnyy dokument vid 28.05.1988. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrayiny". Data onovlennya: 11.01.2006. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_210 [In Ukrainian].
11. Taraba, N. V. (2007). *Zovnishn'oekonomichni uhody z komertsiynym finansuvanniam [Foreign economic agreements with commercial financing]*: Candidate's thesis. Kyiv. 223 p. [In Ukrainian].
12. *Postanova Velykoyi palaty Verkhovnoho sudu* (08.11.2023) u sudoviy spravi za No. 206/4841/20 [Resolution of the Supreme Court Grand Chamber]. Yedyny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen'. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115598838> [In Ukrainian].
13. *Postanova Velykoyi palaty Verkhovnoho Sudu* (11.09.2018) u sudoviy spravi za No. 909/968/16. Yedyny derzhavnyy reyestr sudovykh rishen' [Resolution of the Supreme Court Grand Chamber]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76860058> [In Ukrainian].
14. Khanyk-Pospolitik, R. Yu. (2002). *Zabezpechennya vykonannya zobov'yazan': chynny ta novi Tsyvil'ni kodeksy Ukrayiny* [Security for the Obligation Fulfillment: current and new Civil Codes of Ukraine]. Naukovi zapysky NaUKMA. Yurydychni nauky. 2002. T. 20. S. 9–12 [In Ukrainian].
15. Puchkovs'ka, I. Y. (2018). *Teoretychni problemy zabezpechennya zobov'yazan'* [Theoretical problems of securing obligations]: Doctor's thesis abstract. Kharkiv. 42 p. [In Ukrainian].
16. Kolomiyets', K. V. (2020). *Dohovir faktorynhu yak pidstava zminy kredytora u zobov'yazanni*: Candidate's thesis. Kyiv. 236 p. [In Ukrainian].
17. Veres, I. Ya. (2012). *Zmist dohovoru faktorynhu* [Content of the factoring contract]. Yurydychny zhurnal. No. 3. P. 98–101 [In Ukrainian].
18. *Tsyvil'ne pravo Ukrayiny* (2014) [Civil law of Ukraine]: pidruchnyk: u 2 tomakh. T. 1 / za redaktsiyeyu H. B. Yanovyts'koyi, V. O. Kuchera. L'viv: Novyy Svit-2000. 444 p. [In Ukrainian].
19. Pohrebnyak, Ya. V. (2020). *Perekhid pravovykh vymoh kredytora v zobov'yazanni v poryadku tsesiyi* [Transfer of the creditor's rights in obligations by the way of assignment.]. Chasopys Kyiv's'koho universytetu prava: Problemy tsyvil'noho, hospodars'koho, trudovoho prava ta prava sotsial'noho zabezpechennya. P. 206–209 [In Ukrainian].
20. *Naukovo-prakticheskiy kommentariy Grazhdanskogo kodeksa Ukrainy* (2006). [Scientific and practical commentary on the Civil Code of Ukraine]: v 2 t. / za red. O.V. Dzeri (ker. avt. kol.), N. S. Kuz'etsovoy, V. V. Lutsiya. T. II. 2-ye vid., pererob. i dop. K.: Yurinkom Inter. 1088 p. [In Ukrainian].
21. Pro zastavu: *Zakon Ukrayiny vid 02.10.1992 r. za No. 2654-XII*. Baza danykh "Zakonodavstvo Ukrayiny". Data obnovleniya: 20.06.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2654-12#Text> [In Ukrainian].
22. Osma, A. (2010). "Spain is different" Or is not? A comparative review of the Legal Regulation on Factoring in Spain and in the 1988 UNIDROIT Convention of International Factoring International Trade Law Journal Vol. 18. No. 2. P. 3–22. [In English].

Дата надходження статті: 14.07.2024 р.

Yaroslav SMOLYN

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Assistant Professor of the International
and Criminal Law Department,
Ph.D. in Law
yaroslav.v.smolyn@lpnu.ua
ORCID: 0009-0008-7848-841X

**PROBLEMS OF THE LEGAL NATURE OF A MONETARY RECEIVABLE
ASSIGNMENT UNDER A FACTORING CONTRACT**

The article is devoted to the analysis of the relations of the parties under the factoring contract and the ensuring of the client's obligation fulfillment to the factor by the assignment of monetary receivables. The client's obligation to the factor on assignment of the monetary receivables under the factoring contract is analyzed in the article. Based on the exploration of the factoring contract construction, the content of the client's core obligation to the factor under the conditions of the contract is determined. The assignment of monetary receivables. The assignment of monetary receivables in order to fulfill the core obligation and the accessory one of the client to the factor are analyzed. Their ratios are found out. The approaches of scientists to the justification of ensuring the fulfillment obligations under the factoring contract by assigning the right to a monetary claim, its meaning and feasibility of application in factoring relations are given. The peculiarities and characteristics of the monetary receivables, as a type of the client's obligations to the factor fulfillment ensuring, are clarified. The thesis about the expediency of distinguishing the assignment of monetary receivables in order to fulfill the core obligation and the accessory one is proposed. The expediency of ensuring the fulfillment of the client's obligations to the factor is substantiated by a real, individually determined monetary receivable, which has fallen due, because in this case, guarantees to protect the factor's interests in case the client violates his obligations are created. The correspondence of the criteria for the by the legislator's formalization of the monetary receivable assignment to the features of the accessory obligation is studied. The nature of the obligations that arise between the factor and the client during the security assignment of a monetary receivables is committed and its implementation by the factor are being researched. Upon the aforementioned the conclusions about the nature of relations between the factor and the client during the accessory monetary receivable assignment implementation which has an inherent intermediary character and the imperfection of the ensuring accomplishment of the obligation mechanism under the contract by the assignment of monetary receivable are made.

Keywords: factoring, assignment of monetary receivable, cession, ensuring, accessory obligations.